

СЕКЦІЯ 4

СТРАТЕГІЯ І ПРІОРИТЕТИ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 027:004.77]’06(043.2)

Ковтун Лілія Петрівна

(наук. керівник – канд. пед. наук, доцент Яворська Т. М.)

Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця

СУЧАСНІ БІБЛІОТЕЧНІ ПОСЛУГИ ТА СЕРВІСИ

Анотація. У тезах проаналізовано сучасні бібліотечні послуги в Україні та за кордоном, їх види, функції та форми реалізації. Особлива увага приділяється соціально орієнтованим ініціативам, інноваційним сервісам, а також поєднанню безоплатних і платних послуг. Розкрито аспекти правового регулювання бібліотечної діяльності на національному та міжнародному рівнях.

Ключові слова: бібліотека, бібліотечні послуги, сервіси, інформаційні потреби, соціальні ініціативи.

Бібліотечні послуги спрямовані на забезпечення доступу до інформації для задоволення освітніх, наукових і культурних потреб користувачів. Сучасні бібліотеки пропонують широкий спектр послуг та сервісів – від створення бібліографічних списків до замовлення книжок для книжкового клубу, проведення екскурсій та створення творчого простору.

На законодавчому рівні діяльність бібліотек в Україні регулюється низкою нормативних актів, що визначають їх структуру, принципи функціонування та фінансування. У світовій практиці законодавче регулювання здійснюється на рівні державних та міжнародних актів, як-от рекомендації IFLA [1] та європейські директиви щодо цифрового доступу до інформації.

Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» закріплює статус бібліотек, їх функції та права користувачів. Зокрема, у документі визначено, що «бібліотечна послуга – результат діяльності бібліотеки із задоволення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки» [2].

Підходи до надання бібліотечних послуг можуть суттєво відрізнятися залежно від країни, що зумовлено рівнем державної підтримки, законодавчими нормами та запитом користувачів. В Україні та світі бібліотеки пропонують як безкоштовні, так і платні послуги.

Запровадження платних послуг у бібліотеках має об’єктивні причини. Здебільшого це пов’язано з тим, що фінансування установ обмежене і не задовольняє всі їхні потреби. Платні послуги допомагають бібліотекам оновлювати фонди, підтримувати матеріально-технічну базу та розвивати нові напрями роботи.

Так, наприклад, якщо звернутись до закордонного досвіду, Biblioteka Narodowa (Національна бібліотека Польщі) у своїй діяльності ефективно поєднує традиційні бібліотечні послуги з новими, сучасними. Серед переліку платних послуг цікавим є те, що бібліотека дає змогу тимчасово використовувати свої фонди для проведення виставок. Вітчизняні та іноземні організації безкоштовно можуть по-

дати заявку на оренду рідкісних та цінних видань для експонування, причому кожен запит розглядається індивідуально з урахуванням історичної цінності матеріалу, його стану та умов зберігання.

А ще бібліотека пропонує користувачам скористатися міжнародним міжбібліотечним абонементом, який дає змогу отримувати книги та інші матеріали з-за кордону. Вартість таких послуг залежить від країни відправлення: отримання книги з європейських країн коштує 56 злотих, а з Великої Британії – 100 злотих. Однією з особливостей такого замовлення є система оплати ваучерами IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions), що дає змогу користувачам оплачувати послуги через міжнародну систему бібліотечних ваучерів, полегшуючи міжнародний обмін і платіжні операції між бібліотеками в різних країнах [3].

Подібні послуги надають і вітчизняні бібліотеки, однак в Україні система використання ваучерів IFLA для оплати міжбібліотечних послуг взагалі не застосовується. Як зазначено в Законі України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «міжбібліотечний абонемент – форма бібліотечного обслуговування, заснована на взаємному використанні бібліотечних фондів і довідково-пошукового апарату бібліотек» [2].

Якщо проаналізувати перелік платних послуг Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, то можемо зазначити, що це переважно традиційні бібліотечні послуги, як-то: ксерокопіювання, переклад рукописних текстів, визначення індексів УДК та авторського знака до наукових праць, створення цифрових копій (сканування) книжкових пам'яток тощо. Цікаво, що серед платних послуг є послуга паркування на території бібліотеки. Відвідувачі можуть залишити транспортний засіб на годину за 21 гривню, що є доволі нетиповою, але корисною послугою. Також доступна зручна система онлайн-платежів – користувачі можуть здійснити швидку оплату за допомогою QR-коду [4].

Сьогодення вимагає від бібліотекарів переглядати традиційні послуги, опановувати практичні інструменти збору та аналізу даних для ефективного формування послуг, що відповідають потребам користувачів, краще розуміти механізми створення сучасних сервісів для всіх категорій відвідувачів книгозбірень. Під сервісом у бібліотечній справі розуміють спеціально організоване додаткове обслуговування, надання відповідного комплексу наднормативних послуг індивідуальним і колективним користувачам [5].

Публічні бібліотеки України та світу активно розробляють і впроваджують інноваційні бібліотечні послуги для мешканців громад. Сучасні послуги та сервіси спрямовані на задоволення інформаційних потреб громади, підвищення доступності інформаційних ресурсів. Так, наприклад, Йоркська публічна бібліотека (США) активно підтримує громадські ініціативи та надає приміщення для проведення освітніх, культурних та соціальних заходів. В установі є кімнати для переговорів і невеликі кабінети, які можуть безкоштовно використовуватись громадськими, некомерційними, релігійними та освітніми групами. Серед соціально-орієнтованих послуг бібліотеки варто згадати програму «Books on Call», яка реалізується у співпраці з благодійною організацією «Altrusa of the Seacoast», метою

якої є забезпечення можливості отримання бібліотечних матеріалів мешканцям Йорка та мису Неддік, які через обмежену мобільність або транспортні труднощі не мають змоги особисто завітати до бібліотеки. Доставка здійснюється щомісяця [6]. Цікавим також є те, що користувачам надається можливість відвідувати музеї за зниженими цінами або безкоштовно. Власники читацьких квитків Йоркської публічної бібліотеки мають доступ до спеціальних пропозицій у культурних закладах штатів Мен, Нью-Гемпшир і Массачусетс, що сприяє культурній інтеграції громади.

Задоволення різноманітних потреб населення в інформації є спільним завданням для всіх бібліотек. Бібліотеки все частіше вивчають і застосовують інновації у своїй діяльності, що є соціально пріоритетними та орієнтованими на потреби конкретних користувачів. Тут можемо навести приклад такого підходу в діяльності Народицької селищної бібліотеки Коростенського району Житомирської області, яка пропонує послугу «Домашній абонемент» для мешканців громади будь-якого віку, які через фізичні обмеження чи з інших причин не можуть самостійно відвідувати бібліотеку. У межах цієї послуги бібліотекарі підбирають актуальну літературу та періодичні видання відповідно до інтересів користувачів і доставляють їх на домашню адресу. Ця форма обслуговування має популярність серед місцевих жителів, оскільки зберігає регулярний доступ до книжкових ресурсів, незважаючи на фізичні перешкоди [7].

Отже, сучасні бібліотеки разом із традиційними послугами активно впроваджують інноваційні підходи до надання послуг, орієнтуючись на цифрові запити та потреби громади. Із безкоштовними ініціативами зростає значення платних сервісів, що дає змогу бібліотекам зміцнювати матеріально-технічну базу. Бібліотеки зберігають свою соціальну функцію – підтримку вразливих категорій населення, сприяння культурній інтеграції та забезпечення рівного доступу до інформації. Практика різних країн показує, що ефективна робота бібліотек можлива завдяки поєднанню правової підтримки, гнучких форм обслуговування та орієнтації на потреби місцевих спільнот.

Сьогодні бібліотеки мають бути релевантні очікуванням користувачів, надавати ті види послуг та сервісів, що могли б їх зацікавити. Такий організаційний і технологічний рівень роботи підвищує авторитет бібліотек у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Equitable and Accessible Library Services Section. URL: <https://www.ifla.org/units/eals/> (дата звернення: 29.03.2025).
2. Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України від 27.01.1995 № 32/95-ВР: станом на 01.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80/ed20220101#Text> (дата звернення: 30.03.2025).
3. Biblioteka Narodowa: *вебсайт*. URL: <https://www.bn.org.pl/> (дата звернення: 30.03.2025).
4. Перелік платних послуг, які надаються Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/40153> (дата звернення: 31.03.2025).
5. Бібліотечні послуги: облік, статистика, ефективність: науково-методичний посібник / уклад.: О. Яковенко, А. Венідиктова; відп. ред. О. Василенко; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2019. 132 с. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/er-0003876.pdf (дата звернення: 01.04.2025).

6. York Public Library. Website. URL: <https://yorkpubliclibrary.org/services/elibrary/> (дата звернення: 01.04.2025).

7. Ініціативи та креативні ідеї сучасної бібліотеки / уклад. О. Костюченко; ред. Г. Врублевська; Житомирська обласна наукова бібліотека ім. О. Ольжича. Житомир: ЖОУНБ ім. О. Ольжича, 2017. С. 16–17. URL: <https://surl.li/yzudlq> (дата звернення: 02.04.2025).

8. Погоріла Ю. В., Яворська Т. М. Окремі аспекти становлення і розвитку бібліотек США. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2022. Вип.1(14). URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/12109>

9. Трансформаційні процеси у суспільній та соціокультурній сферах України: монографія / О. М. Анісімова, Л. А. Ковальська, Г. П. Лукаш, О. В. Прігунов, О. С. Щербіна, Т. М. Яворська. Вінниця, 2021. 185 с.

УДК 021.1:[502.131.1:330.34](043.2)

Король Софія Олегівна

(наук. керівник – канд. пед. наук, доцент Яворська Т. М.)

Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця

РОЛЬ БІБЛІОТЕК У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ГРОМАДИ В МЕЖАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Анотація. У дослідженні висвітлено сучасні підходи в діяльності бібліотек до формування екологічної свідомості у громадян. Проаналізовано стратегії сталого розвитку, включно з енергоефективністю, екологічною освітою, соціальною відповідальністю та інноваційними підходами до управління ресурсами. Визначено приклади успішних практик діяльності бібліотек у цьому напрямі. Запропоновано рекомендації щодо розвитку «зелених» бібліотек в Україні.

Ключові слова: екологічна свідомість, сталий розвиток, бібліотечна діяльність, «зелені» бібліотеки, екологічна освіта.

Актуальність проблем, пов'язаних з екологією, охороною навколишнього середовища в Україні та світі, залишається надзвичайно високою. Забруднення повітря, води, втрата біорізноманіття, зміна клімату – лише деякі з викликів сьогодення. Ці проблеми впливають на здоров'я людей, економіку та загалом майбутнє планети. Відтак необхідні комплексні рішення на всіх рівнях: від індивідуальних змін у споживанні до глобальних екологічних ініціатив. Уряди, бізнес та громадяни повинні співпрацювати для забезпечення сталого розвитку та збереження навколишнього середовища. Важлива також екологічна освіта та підвищення обізнаності громадськості.

З огляду на актуалізацію екологічної проблематики поняття екологічної свідомості є предметом досліджень багатьох науковців. Зокрема, М. В. Шедловська пропонує таке визначення терміна: «екологічна свідомість – це сукупність певних поглядів, думок та емоцій, що відображають специфічний спосіб ставлення до природи, в основі якого лежить відповідне співвідношення конкретних потреб суспільства / групи / людини та природних можливостей» [1].

Важливу роль у питанні формування екологічної свідомості суспільства відіграють бібліотеки, що сприяють сталому розвитку, стають необхідною ланкою